

สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย*

เสกสรรค์ สนวา**

อภิชาติ ใจอารีย์***

ระวี สัจจโสภณ****

(วันรับบทความ: 18 เมษายน 2563/ วันแก้ไขบทความ: 25 มิถุนายน 2563/ วันตอบรับบทความ: 26 มิถุนายน 2563)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์คุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ในชุมชนประชาธิปไตย (2) วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย และ (3) สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสำรวจชุมชน การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การจัดเวทีสะท้อนผลวิจัยและรับฟังข้อเสนอแนะ เครื่องมือการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบสังเกตการณ์ และแบบสนทนากลุ่ม บันทึกภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ จำนวน 11 คน และกลุ่มตัวแทนภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 129 คน โดยเลือกแบบเจาะจงให้สอดคล้องกับประเด็นศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และตรวจสอบความถูกต้องด้วยเทคนิคสามเส้าผลการวิจัย พบว่า 1) คุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ในชุมชนประชาธิปไตย แยกเป็นองค์ประกอบได้ 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านสติปัญญาและความรู้ (2) ด้านพฤติกรรมและการปรับตัว (3) ด้านมนุษยสัมพันธ์ 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย ได้แก่ การศึกษา การส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น งบประมาณ การเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเรียนรู้และการปรับตัวของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน และการให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ส่วนเงื่อนไขของการสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย ประกอบด้วย 6 เงื่อนไข ได้แก่ (1) กระบวนการพัฒนา (2) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (3) ทักษะและความรู้ (4) คุณธรรมและจริยธรรม (5) เวลาและสถานที่ (6) วัฒนธรรม ประเพณี และทุนชุมชน 3) กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนมี 4 ระดับ ได้แก่ (1) ปัจเจกบุคคล ต้องเข้าใจสิทธิ หน้าที่ และการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด (2) ครอบครัว ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เข้าใจหลักการประชาธิปไตย (3) ชุมชนหรือหมู่บ้าน สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเท่าเทียมกันและเสมอภาค ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน นำไปสู่ชุมชนความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และ (4) ภาครัฐหรือข่ายต้องประสานความร่วมมือในรูปแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมและผลักดันชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามวิถีแห่งความเป็นชุมชนประชาธิปไตย

คำสำคัญ: กระบวนการ/ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์/ ชุมชนประชาธิปไตย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

*** รองศาสตราจารย์, คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

The Synthesis of Human Resource Development Process to a Democratic Community^{*}

Seksan Sonwa^{**}

Apichart Jai-aree^{***}

Ravee Sujjasophon^{****}

(Received Date: April 18, 2020, Revised Date: June 25, 2020, Accepted Date: June 26, 2020)

Abstract

The objectives of this research were to 1) analyze desirable human resource characteristics in a democratic community 2) analyze factors related to human resource development processes in a democratic community and 3) synthesize the human resource development processes to a democratic community by using Qualitative research methodology. The data were conducted by document analysis, in-depth interviews, discussion groups, community surveys, informal interviews, public forum reflecting research process, and suggestions hearings. The research tools were semi-structured interview, observational, and focus groups. The key informants were included qualified experts of 5 persons, community leaders of 11 persons, and a group representing stakeholders of 129 persons of whom selected by purposive sampling in accordance to educational issues. Data were analyzed by content analysis and verified the accuracy by the triangulation technic. The results showed that: 1) Desirable human resource characteristics in a democratic community were categorized three of these: (1) wisdom and knowledge, (2) behavior and adaptation, and (3) human relationship. 2) Factors associated to the development of human resources in the community to promote democratic were included: education, culture, traditions, local budget, modern technology access, learning and adaptation of the community, community leaders, and cooperation of the community. The conditions to supportive development of human resources in the democratic community are entitled to six conditions: (1) development process, (2) support from related sector agencies, (3) skills and knowledge, (4) morality and ethics, (5) time and location and, (6) culture, tradition and community capital. Finally, 3) Development process of human resources in the community including four steps: (1) individuals to understand their rights and responsibilities and strictly observed, (2) families should have an obligation to teach their children to understand the principles of democracy, (3) community or village members should have equality and equal participation in community activities. Communities should complement each other which lead to a strong community, and (4) associating networks must collaborate in the integration to promote and encourage the community to be strengthened by democratic community ways of life.

Keywords: Process/ Human Resource Development/ Democratic Community

---

^{*} This article is a part of the thesis on Process of Human Resource Development to Become a Democratic Community.

^{**} Assistant professor in Faculty of Law and Politics, Roi ET Rajhabat University.

^{***} Associate Professor in Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University.

^{****} Assistant professor in Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University.

บทนำ

การพัฒนาประชาธิปไตยให้ถูกต้องและเหมาะสมกับวัฒนธรรมทางการเมืองและวิถีชีวิตของคนในบริบททางสังคมนั้น จำต้องอาศัยพลเมืองที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ เพราะการพัฒนาประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสม มิได้เกิดจากการพัฒนารัฐธรรมนูญหรือสถาบันทางการเมือง แต่หากเกิดจากการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้มีความเข้มแข็ง ที่มุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง (participatory democracy) ผ่านกระบวนการกลุ่มเกลตาทางสังคมเริ่มต้นจากหน่วยเล็ก ๆ ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน อาทิเช่น ครอบครัว สถาบันชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันทางการเมือง สถาบันทางศาสนา ฯลฯ สถาบันเหล่านี้ต้องเป็นหน่วยงานคอยสนับสนุน เอื้อต่อการเรียนรู้ และการปรับตัวทางการเมืองอย่างถูกต้องและเหมาะสม (วรกรรณ์ สามโกเศศ, 2554) เมื่อกระบวนการกลุ่มเกลตาทางสังคมเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ประชาชนก็จะกลายเป็นพลเมือง มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบทางการเมือง มีความเสียสละเพื่อบ้านเมือง มีอิสระ มีศักดิ์ศรี และพึงตนเองได้ รูปแบบการกลุ่มเกลตาที่จึงเป็นเสมือนกับรูปแบบการพัฒนาประชาธิปไตยที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบประชาชนปกครองตนเอง (self – government democracy) (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2556)

อย่างไรก็ตาม การกลุ่มเกลตาทางสังคมเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตย ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและมีการประสานงานอย่างเป็นระบบ ทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน การพัฒนาประชาธิปไตยและการพัฒนาพลเมืองจึงจะประสบผลสำเร็จลงได้ตามที่มุ่งหวัง (วิศาล มหาวิโร, 2554) ในขณะที่เดียวกันคนในระดับชุมชนก็ต้องได้รับการพัฒนาควบคู่กับการพัฒนาประชาธิปไตยด้วย โดยอาศัยการสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยผ่านการศึกษา การอบรม และการเรียนรู้จากประสบการณ์ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองได้อย่างอิสระ รวมถึงการสร้างชุมชนท้องถิ่นให้สามารถอภิบาลตนเองให้มีความเข้มแข็ง (วุฒิสาร ต้นไชย, 2555) รวมถึงให้ชุมชนเกิดความมั่นคงปลอดภัย ชุมชนมีวิสัยทัศน์ มีความห่วงใยกันและกัน เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้เพื่อเป้าหมายของการพัฒนาประชาธิปไตยให้มีความเข้มแข็ง (ศุภชัย คำขำ และวรภุรี มูลสิน, 2559)

กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย จึงให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในระดับชุมชนในฐานะพลเมืองที่มีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนความเป็นประชาธิปไตย การแสดงออกถึงพลังความคิดของชุมชนและความเข้าใจของตนเองของชุมชนได้อย่างอิสระ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาธิปไตย กล่าวคือ คนในชุมชนถือเป็นแก่นหลักของการพัฒนาและขับเคลื่อนความเป็นประชาธิปไตยให้มีความเข้มแข็ง หากคนในชุมชนมีคุณภาพ สามารถคิด วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาของชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง สามารถพึ่งพาตนเอง สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจประชาธิปไตย ย่อมทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์ ส่วนวิธีการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองต้องอาศัยความเชื่อ ทศนคติ หรือวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ผ่านมามีประชาธิปไตยของสังคมไทยได้ถูกบิดเบือนหลักการที่ถูกต้อง และมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาสถาบันทางการเมืองเป็นหลัก แต่ขาดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

หรือคนอย่างจริงจัง จึงทำให้ปรากฏการณ์ทางการเมืองเกิดความวุ่นวาย ความไม่สงบ และความรุนแรงบ่อยครั้ง ประชาธิปไตยในระดับชาติจึงไม่มีความเข้มแข็งและ ไม่สามารถพัฒนาเข้ากับวิถีชีวิตของประชาชนได้อย่างแนบสนิท (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2557; สุจิต บุษงการ, 2556, น.50)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่อง สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย เมื่อคนมีคุณภาพและเข้าใจหลักประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ ย่อมนำไปสู่การสร้างรากฐานของประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืนได้ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ในชุมชนประชาธิปไตย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย
3. เพื่อสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ภายใต้หลัก กระบวนทัศน์ การตีความ (interpretive paradigms) เพื่อให้เกิดความลุ่มลึกสำหรับการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

- ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเอกสาร
- ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์บริบท คุณลักษณะและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
- ขั้นตอนที่ 3 การสังเคราะห์กระบวนการ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants)

สำหรับการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้หลักการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีเกณฑ์รวม 5 ประการ (Spradley, 1979 อ้างใน เจษฎา นกน้อย, 2554) ได้แก่

- 1) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนตนเองเป็นอย่างดี
- 2) มีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือวัฒนธรรมปัจจุบัน (current involvement)
- 3) อยู่ในสภาพทางสังคมที่แตกต่างจากผู้วิจัย (an unfamiliar cultural scene)
- 4) มีเวลาเพียงพอในการให้ข้อมูลในการวิจัย (adequate time)
- 5) ผู้ให้ข้อมูลไม่ใช่ผู้วิเคราะห์ (non - analytic)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในด้านนิติศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ตัวแทนสถาบันพระปกเกล้าและนักเคลื่อนไหวประชาธิปไตยชุมชน คัดเลือกจากประสบการณ์การทำงานและฐานข้อมูลบุคคล และเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 5 คน
- 2) กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้มีความรู้ เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 11 คน
- 3) กลุ่มตัวแทนภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจบริบทชุมชนตนเอง มีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือวัฒนธรรมปัจจุบัน (current involvement) เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive samplings) จำนวน 129 คน

พื้นที่ศึกษาและเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย โดยเลือกพื้นที่ชุมชน 3 ชุมชน เป็นกรณีศึกษา แบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย

- 1) บ้านบงน้อย ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร
- 2) ชุมชนบ้านแคนน้อย หมู่ 2 ตำบลแคนน้อย อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร
- 3) ชุมชนบ้านนาแก ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบสังเกตการณ์ ข้อคำถามใช้สำหรับการจัดทำสนทนากลุ่ม บันทึกภาคสนาม เครื่องมือบันทึกเสียง และการบันทึกภาพเหตุการณ์

เทคนิคการเก็บข้อมูล มีดังต่อไปนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำและน่าเชื่อถือ จึงใช้เทคนิคต่าง ๆ ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานต่าง ๆ
- 2) การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากคำบอกเล่า
- 3) การเดินสำรวจสภาพแวดล้อมในชุมชน (transect walk and guide field walk)
- 4) การสังเกตและการจดบันทึก
- 5) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
- 6) การจัดกลุ่มสนทนา

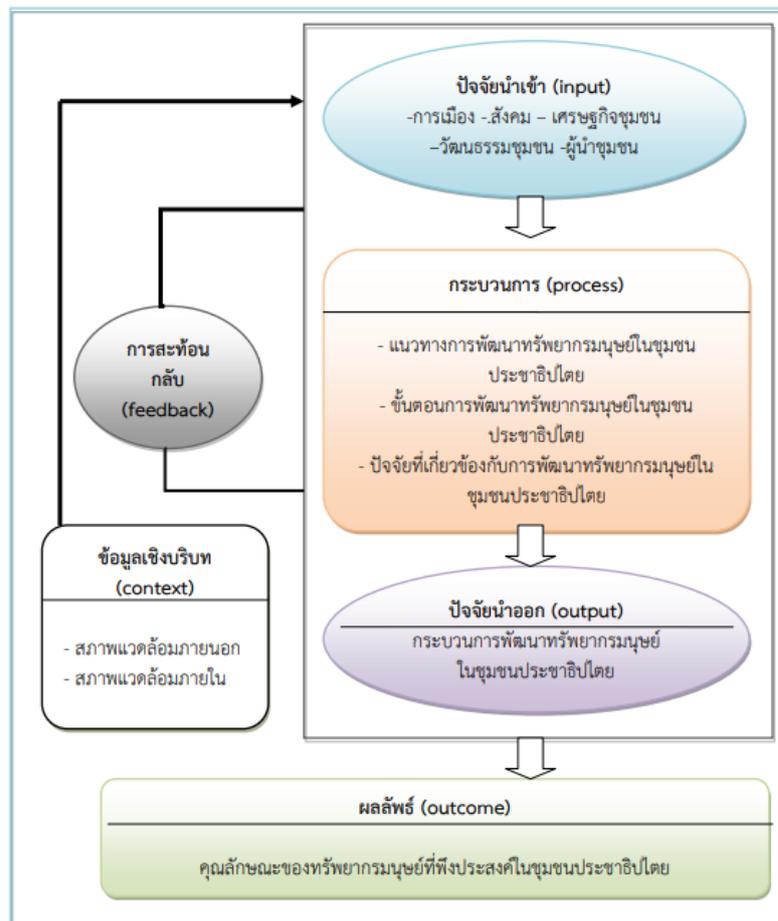
การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อความลึกซึ้งและการอิ่มตัวของข้อมูล (data satiation) เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้ว ไม่มีความชัดเจน ผู้วิจัยลงพื้นที่เพิ่มเติมจนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีความอิ่มตัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ตามแนวคิดของ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ นัตรภรณ์, 2555 และ บุญชม ศรีสะอาด, 2545, น.184)

กรอบแนวคิดการวิจัย

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้สร้างขึ้นภายใต้รากฐานของแนวคิดและทฤษฎีระบบ (system model) ซึ่งเป็นเพียงแนวทางในการศึกษาในบริบทพื้นที่เท่านั้น โดยอาจจะมีการปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามสภาพของความเป็นจริงเชิงบริบท สามารถแสดงได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework)

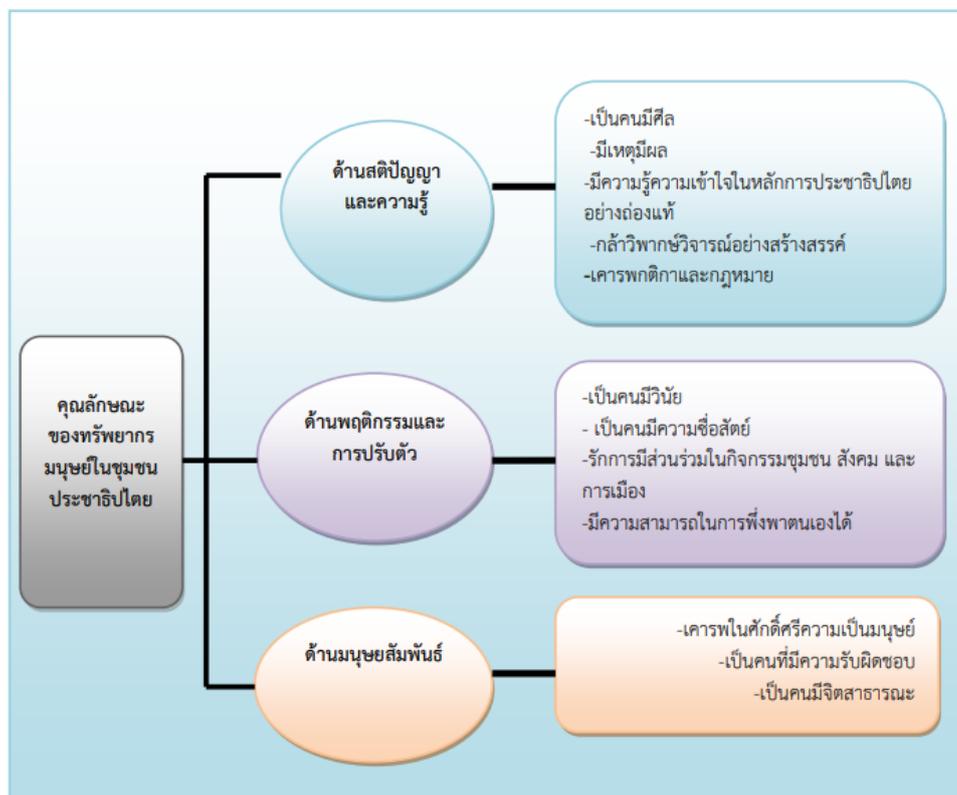
ผลการวิจัย

คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่าคุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย แบ่งออกเป็น 3 ด้านและแต่ละด้านมีองค์ประกอบย่อยจำนวน 12 ข้อ ได้แก่ (1) ด้านสติปัญญาและความรู้ ได้แก่ เป็นคนมีศีล มีเหตุมีผล ความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ กล่าววิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์และเคารพกติกาและกฎหมาย (2) ด้านพฤติกรรมและการปรับตัว ได้แก่ เป็นคนมีวินัย เป็นคนมีความซื่อสัตย์ รักการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมชุมชน สังคม และการเมือง และมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ (3) ด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ และเป็นคนมีจิตสาธารณะ ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“...ทุกคนในชุมชนต้องมีความรักสามัคคี ต้องมีความกล้าหาญ กล้าตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เราจะไม่ยอมให้คนในชุมชนของเราได้รับความเดือดร้อนเพียงคนเดียว ฝ่ายเดียวหากเป็นปัญหาของส่วนรวมผู้นำเองต้องแสดงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ผ่านทำประชาคมหมู่บ้าน คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ที่ผมคิดไว้คือ ต้องเป็นคนดี คนมีความรับผิดชอบ คนกล้าหาญ และเสียสละ...”

(ผู้นำชุมชน, 2561, สัมภาษณ์)

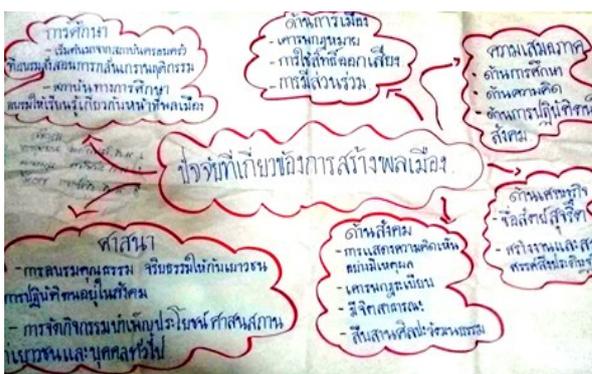

ภาพที่ 2 คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ในชุมชนประชาธิปไตย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

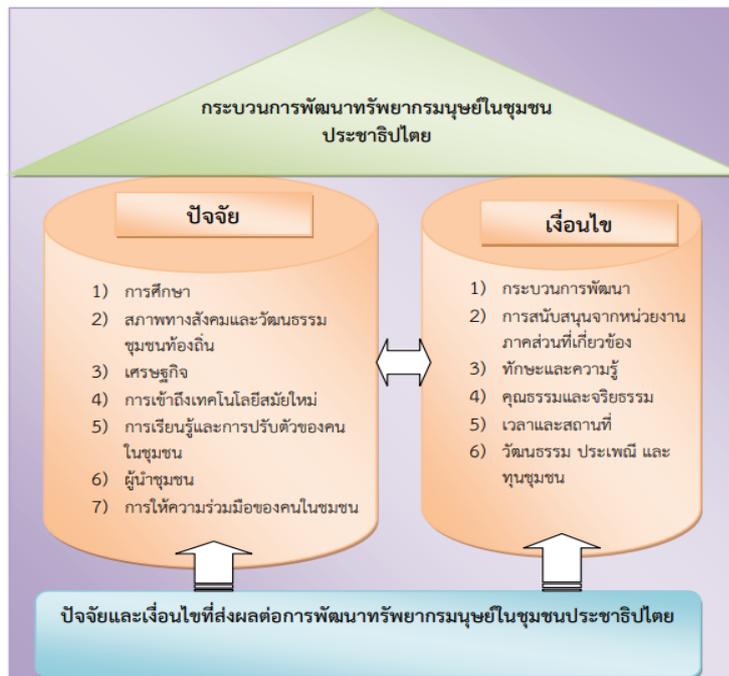
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยมี 7 ปัจจัย ดังนี้ (1) การศึกษาต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนในครอบครัวเพื่อให้เติบโตไปเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีของชุมชนและสังคม (2) สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นแบบแผนที่ประสานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน (3) ระบบเศรษฐกิจ ประชาชนในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างมีความสุข สามารถหารายได้เลี้ยงดูตนเอง และครอบครัวได้อย่างเพียงพอสำหรับการพัฒนาคน ชุมชน รวมถึงพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตย (4) การเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อสะดวกต่อการเรียนรู้และการเข้าถึงข้อมูลที่มีความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น (5) การเรียนรู้และการปรับตัวของคนในชุมชนต้องสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทาง การเมือง สภาพแวดล้อมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปได้ (6) ผู้นำชุมชน ต้องให้ความเอาใจใส่ต่อการพัฒนาคนและประชาธิปไตยอย่างจริงจัง โดยการสนับสนุนให้สมาชิกของชุมชนได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ จัดขึ้นอยู่เป็นประจำ และ (7) การให้ความร่วมมือของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน ถือเป็น การสร้างการเรียนรู้ในหลักการประชาธิปไตย ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“...ผมมองว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องนำเอาเงื่อนไขสำคัญ ซึ่งผมมองว่าเป็นแก่นการพัฒนาช่วยจึงจะทำให้ชุมชนประชาธิปไตยมีคนที่มีคุณภาพ มีพลเมืองที่ดีเงื่อนไข ได้แก่ การศึกษา การรู้เท่าทันสถานการณ์การเมือง กระบวนการพัฒนา การต้องการเรียนรู้ และงบประมาณ...”
(ตัวแทนข้าราชการ, 2560, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

เงื่อนไขของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่า (1) กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ประชาธิปไตย จำเป็นต้องอาศัยเนื้อหา ความรู้ วิทยาการ ตลอดจนสื่อต่าง ๆ มาเป็นองค์ประกอบสำคัญ สำหรับเนื้อหาและประเด็นที่ต้องพัฒนานั้น จำเป็นต้องให้มีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมกับเพศ อายุ การศึกษาของคนในชุมชนร่วมด้วย จึงจะทำให้กระบวนการพัฒนา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (2) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการสนับสนุน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้การสนับสนุนด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านสถานที่ ด้านความรู้ และด้านเครื่องมือสื่อสาร รวมถึงโสตทัศนูปกรณ์ เพื่อให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (3) ทักษะและความรู้ การพัฒนาทรัพยากรและการพัฒนาความคิดของคนในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ย่อมนำไปสู่การพัฒนาคนในชุมชนประชาธิปไตยได้ (4) คุณธรรมและจริยธรรมต้องจุดประกายความคิด ความเชื่อให้กับเยาวชน ลูกหลานที่จะเติบโตไปในอนาคตได้เข้าใจและเข้าถึงวิถีความเป็นประชาธิปไตย (5) เวลาและสถานที่ ต้องเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมอบรมความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย จำเป็นต้องคำนึงถึงความสามารถในการเดินทางของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น และ (6) วัฒนธรรม ประเพณีและทุนชุมชน ปรากฏอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยจึงต้องอาศัยวัฒนธรรม ประเพณีและทุนชุมชนร่วมกันเพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนให้รู้จักรักสามัคคี การแบ่งปัน และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นำมาสู่การเรียนรู้ตนเองและเรียนรู้ผู้อื่น

ภาพที่ 4 ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่า (1) การให้การศึกษาแก่เด็กเยาวชนรวมถึงประชาชนในชุมชนคือ ควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ทั้งในระดับชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท (2) การปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตย คือ การปลูกฝังความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนในชุมชนให้รับรู้ เข้าใจ และเข้าถึงความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้อง (3) การพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพให้กับคนในชุมชนคือ การมีความรู้และการมีทักษะอาชีพที่ดีจะช่วยให้ตนเองและชุมชนมีความสุข เพราะแต่ละคนล้วนมีอาชีพและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง อปท. ชุมชน (4) ผู้นำชุมชนคือการประสานความร่วมมือกันแบบบูรณาการเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนอย่างครอบคลุมและรอบด้าน เนื่องจากการสร้างเครือข่ายจะช่วยให้การขับเคลื่อนชุมชนให้ก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่มั่นคง แข็งแรง และยั่งยืนได้ (5) การสร้างวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนในชุมชนคือ การกำหนดแบบแผนและแนวปฏิบัติที่ดีงามให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม การคิด การแก้ไขปัญหา ความต้องการ รวมถึงการตัดสินใจ

ขั้นตอนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนประชาธิปไตย พบว่า (1) การประเมินปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน เป็นการหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาระดับใด และสิ่งที่ชุมชนต้องการมีสิ่งใดบ้าง (2) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนา พร้อมทั้งกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เป็นขั้นตอนที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการพัฒนารวมถึงการกำหนดแผนงานไว้อย่างชัดเจน (3) กำหนดวิธีการพัฒนา เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มบุคคลที่จะเข้ารับการพัฒนาคือ ความเข้าใจ โดยอาศัยการศึกษา การอบรม การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้จากวัฒนธรรมชุมชน (4) ลงมือพัฒนาผ่านระบบกิจกรรมโครงการ ขั้นตอนนี้เป็นการลงมือปฏิบัติ ผู้ทำหน้าที่ในการพัฒนาต้องมีเทคนิคในการดึงดูดความสนใจของผู้ร่วมกิจกรรมให้ได้ เพื่อให้การพัฒนาบรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้ และ (5) ประเมินผลสำเร็จ เป็นการประเมินเพื่อให้ทราบถึงความสำเร็จของกิจกรรมการพัฒนาที่จัดขึ้น โดยวิเคราะห์ถึงความคุ้มค่า จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค และโอกาสที่อาจจะเกิดขึ้น หากมีการจัดกิจกรรมหรือยกเลิกกิจกรรมการพัฒนาในอนาคต

หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่า (1) ครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวเป็นหน่วยงานที่ต้องดูแลทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา การฝึกอบรม เพื่อให้เขาเกิดความพอใจ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สิ่งหนึ่งที่สำคัญ คือ การปลูกฝังวัฒนธรรมความรู้ ความเข้าใจในหลักประชาธิปไตย (2) สถานศึกษา กล่าวคือสถานศึกษาเป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทในการให้ความรู้ การอบรมระเบียบวินัย การพัฒนาบุคลิกภาพของคนให้มีคุณภาพ สถานศึกษาเป็นที่พึ่งของชุมชนในการอบรมและสอนหนังสือให้กับบุตรของเขาให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะชีวิต ให้เขาเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีในชุมชนและสังคมได้ (3) สถาบันศาสนา กล่าวคือทำหน้าที่ในการบำบัดทุกข์และสร้างสุขให้กับประชาชน สถาบันศาสนาจึงมีบทบาทหน้าที่

ในการอบรม กลุ่มเกลาและปลูกฝังค่านิยม ความดีงาม การปฏิบัติตนให้เป็นคนดี และการรักษา ศีลธรรมในการดำเนินชีวิต เมื่อทุกคนมีความสุข มีศีล ความเป็นชุมชนประชาธิปไตยก็เกิดขึ้น เพราะ สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกันและกัน สถาบันศาสนา จึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่จะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย และ(4) องค์กรชุมชน กล่าวคือ องค์กรชุมชนเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการตนเองได้ เช่น การร่วมกันคิด การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง เป็นต้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในชุมชนประชาธิปไตยต้องอาศัยการมีส่วนร่วม จากหน่วยงานทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง เพราะจะช่วย ในการพัฒนาความคิด พัฒนาจิต และพัฒนาความรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้จริง การที่จะทำให้อสังคม มีความสงบสุขและมีความเป็นประชาธิปไตยได้

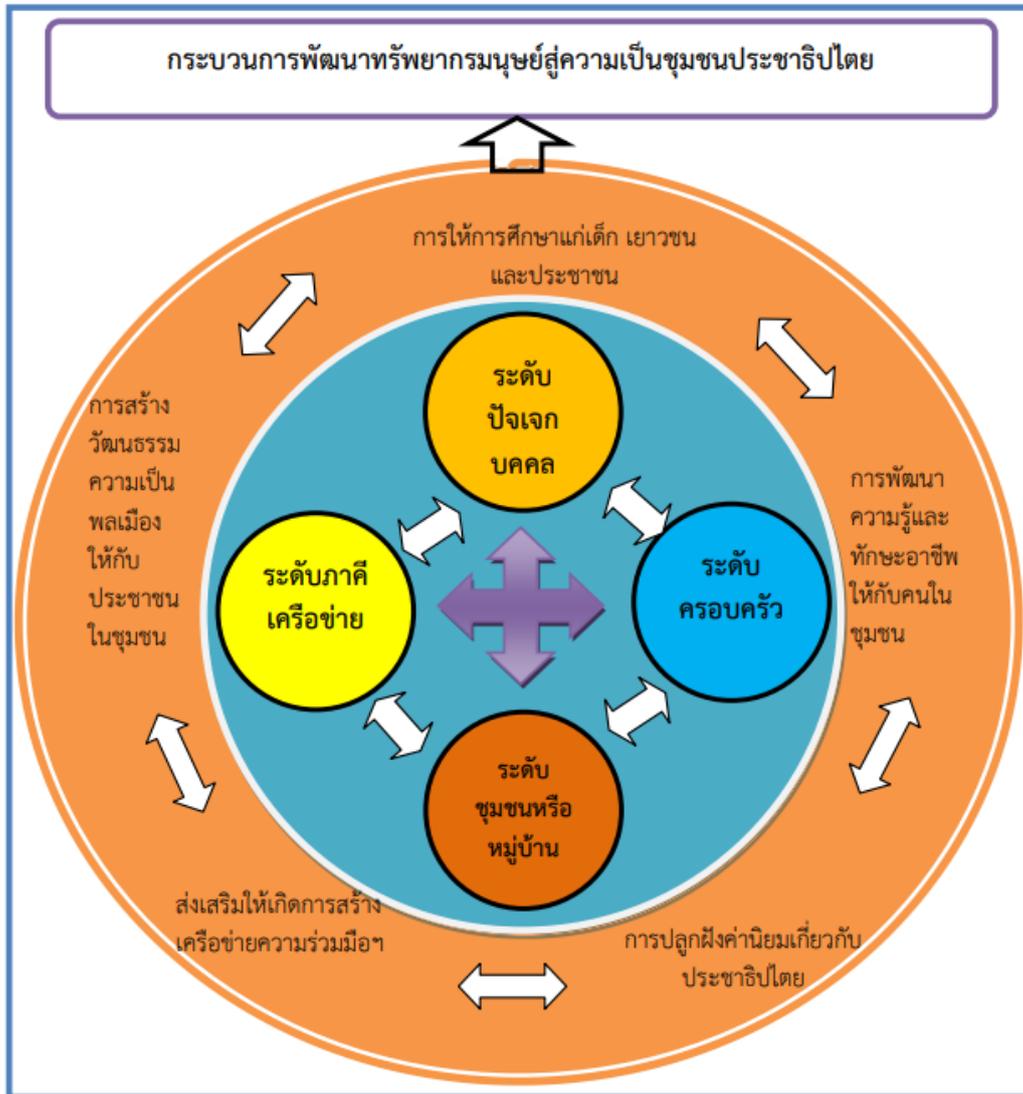
ผลการวิจัยข้างต้น สามารถสะท้อนได้จากเวทีการคืนข้อมูลเพื่อรับฟังความคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะ ปรากฏดังตาราง 1

ตาราง 1 ผลการคืนข้อมูลเพื่อรับฟังความคิดเห็น เสียงสะท้อนจากเวที และข้อเสนอแนะ

ประเด็นการคืนข้อมูล	สรุปผลของการคืนข้อมูล	
	ความคิดเห็น	ข้อเสนอแนะ
ด้านคุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย	“...คุณลักษณะควรต้องประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ต้องมีความตื่นตัวทางการเมือง, ความสนใจทางการเมือง, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ความตระหนัก และห่วงแหนสิทธิในการดูแลทรัพยากรชุมชน, ความเป็นกลางทางการเมือง และมีคุณธรรมจริยธรรม...”	“...เน้นการส่งเสริมการศึกษาตั้งแต่ระดับครอบครัว สถานศึกษา เรื่อยไปจนถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกี่ยวข้องต้องประสานความร่วมมือกัน ในการขัดเกลาและพัฒนาคุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้...”
ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย	“...การสะท้อนว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยนั้น สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ปัจจัย กล่าวคือ ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน การปกครองในชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และคนในชุมชน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม สภาพทางการเมือง และเทคโนโลยีสมัยใหม่...”	“...ผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นหลักสำคัญในการเลี้ยงดูและกลุ่มเกลาบุตรหลานของตนเองให้เป็นคนดี สอนให้เขาคิดเองได้แต่หากไม่ถูกต้องทั้งหมดต้องแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อหาทางออกร่วมกัน ดังนั้น ปัจจัยของชุมชนจึงมี 2 แบบ คือ ภายในและภายนอกชุมชน...”

ประเด็นการคืนข้อมูล	สรุปผลของการคืนข้อมูล	
	ความคิดเห็น	ข้อเสนอแนะ
ด้านกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย	“...ผมมองกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีจุดสำคัญอย่างน้อย 4 กระบวนการ ได้แก่ การพัฒนาระดับปัจเจกบุคคล การพัฒนาจากครอบครัว การพัฒนาจากท้องถิ่น และพัฒนาโดยอาศัยเครือข่าย นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาต้องอาศัยกลุ่มบุคคล คนในชุมชน, การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนา, การกำหนดแนวทาง, การคำนึงถึงทรัพยากรที่จะนำมาใช้ และ การประเมินผลสำเร็จ...”	“...หน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องประสานความร่วมมือกันในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยให้ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ เครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน...”

จากการประมวลองค์ความรู้และการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากเวทีคืนข้อมูล พบว่า กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยมี 4 ระดับ ได้แก่ (1) ระดับปัจเจกบุคคล การพัฒนาของแต่ละปัจเจกบุคคลมีความสนใจ มีความพร้อมและมีความต้องการในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งวัยเด็กอาจจะใช้รูปแบบการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา ใช้แนวทางการสอนเป็นสำคัญ แต่ในวัยผู้ใหญ่หรือวัยทำงานอาจใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ อาจใช้รูปแบบการดำเนินกิจกรรมใช้รูปแบบ ในการอบรมหรือพัฒนา ส่วนในวัยเด็กใช้รูปแบบการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพราะต้องอาศัยครูในการสอนและแนะนำแนวทางการเรียนรู้ (2) ระดับครอบครัวสมาชิกของครอบครัวต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนในครอบครัว สามารถแสดงออกทางพฤติกรรม ความคิดและอารมณ์ได้อย่างอิสระ แต่ทั้งนี้การแสดงออกย่อมต้องไม่กระทบต่อบุคคลสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในครอบครัว ดังนั้น ครอบครัวจึงเป็นเสมือนโรงเรียนฝึกหัดและบ่มเพาะความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า สมาชิกของครอบครัวต้องทำหน้าที่ในการเลี้ยงดู อบรม และสั่งสอนให้บุตรหลานสามารถเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับชุมชนและสังคมได้อย่างมีความสุข (3) ระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน เป็นสถานที่ในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก สมาชิกกับสมาชิก ชุมชนกับเครือข่ายภายใน ชุมชนกับเครือข่ายภายนอกชุมชน โดยลักษณะความสัมพันธ์เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน เพื่อให้กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล และใช้ชุมชนสำหรับแนวทางบูรณาการกับหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เพื่อช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางพฤติกรรมของบุคคลทั้งทางด้านทัศนคติ (attitude) ทักษะ (skill) ความรู้ (knowledge) เป็นต้น และ (4) ระดับภาคีเครือข่าย การพัฒนาในระดับภาคีเครือข่ายสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยตามโอกาสและสถานการณ์ทางการเมือง ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพ จำต้องสร้างรากฐานของชุมชนให้เข้มแข็ง โดยอาศัยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายรูปแบบบูรณาการ (integration)

ภาพที่ 5 การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

การอภิปรายผล

คุณลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่า มีคุณลักษณะสำคัญ 3 ด้าน และมีองค์ประกอบย่อย 12 ประการ รายละเอียด ดังนี้ **ด้านสติปัญญาและความรู้** ได้แก่ เป็นคนมีศีล มีเหตุมีผล กล้าวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ มีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้และเคารพกติกาและกฎหมาย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ บุคคลที่จะถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ต้องเป็นผู้มีความพร้อมในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ยอมรับในความแตกต่างทางความคิดเห็น การสร้างความรู้และความเข้าใจสามารถสร้างขึ้นได้ ผ่านระบบการเรียนรู้ในระบบ นอกกระบบ และจากสิ่งแวดล้อมชุมชนได้ ดังนั้นคุณลักษณะด้านนี้จึงจำเป็นต้องมีการปรับวิถีคิดโดยการปลูกฝังค่านิยม ความคิด ความเชื่อ

ที่เป็นประชาธิปไตย ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย จำเป็นต้องวางรากฐานของการพัฒนาไว้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของทิพย์พพร ตันติสุนทร (2558) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองที่ดี จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการปรับฐานความรู้ และวิธีคิดจากการให้การศึกษา เนื่องจาก เป็นการเตรียมความพร้อมที่ยั่งยืนโดยการปลูกฝังค่านิยม ความคิด ความรู้ ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทแห่งประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการรับรู้ข้อมูล มีความรู้พอสำหรับการประทะ แลกเปลี่ยนประเด็นความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผล โดยปราศจากการปิดกั้นทางความคิด การแสดงความคิดเห็นของพลเมือง จำต้องสามารถควบคุมอารมณ์ มีความอดทนอดกลั้นท่ามกลางความคิดเห็นที่แตกต่าง จึงจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะและถือเป็นการวางรากฐานของชุมชนประชาธิปไตย (democratic community) โดยเริ่มฝึกตั้งแต่วัยเด็ก วัยเรียน จนถึงวัยผู้ใหญ่ เมื่อได้รับการฝึกฝนอย่างถูกต้องสังคมก็จะเกิดความสุขสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขตลอดไป คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในบริบทของสังคมประชาธิปไตย นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดของบุญทัน ดอกไธสง (2552) ที่ได้กล่าวว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองต้องมองลึกไปถึงรากหญ้า ซึ่งเป็นความหวังในการร่วมสร้างประชาธิปไตย ความเข้มแข็งของสังคมจำเป็นต้อง “ก่อเกิดวิญญาน ความเสียสละ” เป็นการรวมพลังความคิด พลังจิตที่มีความเข้มแข็ง พลเมืองต้องมีระเบียบ กล่าวหาญรักษาความปลอดภัย มีความสุข และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองได้ และพลเมืองสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิต และมีอำนาจในการตรวจสอบผู้กำหนดนโยบายได้ด้วย

ด้านพฤติกรรมและการปรับตัว ได้แก่ เป็นคนมีวินัย เป็นคนมีความซื่อสัตย์ รักการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมชุมชน สังคม และการเมือง และมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น จำเป็นต้องเกิดจากกระบวนการหล่อหลอมพฤติกรรมและการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมและอยู่ร่วมกับบุคคลคนอื่นได้อย่างมีความสุข หรือที่เรียกว่า การกล่อมเกลาทางสังคม (socialization) เพื่อให้กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริง จึงต้องเกิดจากกระบวนการปลูกฝังความซื่อสัตย์ สร้างความรักสามัคคีในชุมชน รวมถึงสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้คน และชุมชนสามารถบริหารจัดการตนเองได้ สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร (2555, น.14-19) ที่ได้กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองที่ดีต้องมีคุณลักษณะสำคัญ กล่าวคือ (1) รับผิดชอบตนเองและพึ่งพาตนเองได้ (2) เคารพความแตกต่างในสังคมระบอบประชาธิปไตย ย่อมมีความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์เป็นธรรมดา การที่จะทำให้ทุกคนหรือส่วนรวม มาเห็นพ้องกับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมเป็นไปได้ยาก (3) เคารพสิทธิของผู้อื่นในระบอบประชาธิปไตย มนุษย์ย่อมมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ (4) เคารพกติกาถือเป็นหลักการสำคัญ ที่จะนำไปสู่ความสุข ความอยู่ดีของประชาชนในประเทศสังคม ชุมชน หมู่บ้าน เพราะ การเคารพ กติกาหรือกฎหมายเป็นการปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานทางสังคม (social norm) (5) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

ด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ และเป็นคนมีจิตสาธารณะ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะชุมชนจะมีความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์ แบบทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนต้องรู้จักการให้เกียรติบุคคลอื่น ในปัจจุบันแม้ว่า สังคมจะอยู่ภายใต้ บริบทแห่งความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม (pluralism) การสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ย่อมส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การพัฒนาในมนุษย์มีจิตอาสา หรือ ความสำนึกสาธารณะ ผลการวิจัย จึงสอดคล้อง Heywood (2004) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ในสังคมย่อมมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ สีผิว ศาสนา และภาษา ดังนั้น การจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองที่ดี จำต้องพัฒนา ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางสังคม ในกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองต้องเริ่มต้นด้วย “การพัฒนาจิตให้มีความเป็น จิตสาธารณะ” โดยทุกคนต้องมีความตระหนักและเห็นคุณค่า ใน “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์” บนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ภายใต้ง่อนไขของบริบททางสังคม และเงื่อนไขของบริบทแวดล้อมที่ต่างกัน มนุษย์ที่ได้รับการ พัฒนาจำต้องไม่ใช้มาตรฐานของตนเองมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานของคนอื่นโดยเฉพาะ ในสิ่งที่ทำให้คนอื่นรู้สึกด้อยค่าหรือต่ำกว่า และที่สำคัญไม่ใช้มาตรฐานของตนเองในการตัดสินคนอื่น แต่สิ่งที่ควรกระทำคือ “การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม” แสดงออกด้วยการมีน้ำจิตน้ำใจ ในการช่วยเหลือ เมื่อบุคคลได้รับความเดือดร้อน ความแตกต่างของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ อาทิเช่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา เชื้อชาติ ศาสนา ที่อยู่อาศัย บุคลิกลักษณะหรือ แม้กระทั่งความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่า เป็นปัจจัย ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยทั้งหมด 7 ปัจจัย ได้แก่ การศึกษา การส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น งบประมาณ การเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเรียนรู้และการปรับตัวของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน และการให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ส่วนเงื่อนไขของการสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย พบว่ามีอยู่ 4 เงื่อนไข ได้แก่ กระบวนการพัฒนา การสนับสนุนจากหน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทักษะและ ความรู้ คุณธรรมและจริยธรรม และเวลาและสถานที่ เหตุผลที่เป็นเช่นนี้เพราะ ปัจจัยสภาพแวดล้อม สามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์ได้ผลการวิจัย จึงสอดคล้องกับแนวคิดปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของวิเชียร อินทะสี (2556) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านการเมือง 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะ เกิดการเกื้อหนุนกันและกัน (Diamond, 1992, p.485) และ 3) ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นชนบทรอบนิยม ประเพณี ทัศนคติและความเชื่อของประชาชนที่มีต่อการเมือง สามารถแสดงออกทางพฤติกรรมทางการเมือง (Pye, 1966)

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย พบว่าการให้การศึกษาแก่เด็ก เยาวชน รวมถึงประชาชนในชุมชนคือ ควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ทั้งในระดับชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท การปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตย คือ การปลูกฝังความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ของความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนในชุมชนให้รับรู้ เข้าใจ และเข้าถึงความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้อง การพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพให้กับคนในชุมชนคือ การมีความรู้และการมีทักษะอาชีพที่ดีจะช่วยให้ตนเองและชุมชนมีความสุข เพราะ แต่ละคนล้วนแต่มีอาชีพ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ การส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง อปท. ชุมชน และผู้นำชุมชนคือ การประสานความร่วมมือกันแบบบูรณาการเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ในชุมชนอย่างครอบคลุมและรอบด้าน เนื่องจาก การสร้างเครือข่ายจะช่วยให้การขับเคลื่อนชุมชน ให้ก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่มั่นคง แข็งแรง และยั่งยืนได้ และการสร้างวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนในชุมชนคือ การกำหนดแบบแผนและแนวปฏิบัติที่ดีงามให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม การคิด การแก้ไขปัญหา ความต้องการ รวมถึงการตัดสินใจ ผลการศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของพรอัมรินทร์ พรหมเกิด (2555) ที่ผลการวิจัยพบว่า หากจะพัฒนาประชาธิปไตยแบบวัฒนธรรมพลเมืองในระดับชุมชนหมู่บ้าน ควรต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การสร้างสำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง 2) การสร้างสำนักแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคม 3) การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม 4) การรู้จักใช้สิทธิของตน และ 5) รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของคนอื่น

กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย

1) ระดับปัจเจกบุคคล ต้องเข้าใจสิทธิ หน้าที่ และการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ตลอดจนการส่งเสริมเพื่อให้เยาวชน บุคคล และผู้สนใจสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตยได้อย่างอิสระ เหตุผลที่เป็นเช่นนี้เพราะ การพัฒนาของแต่ละปัจเจกบุคคลมีความสนใจ มีความพร้อม และมีความต้องการในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งวัยเด็กอาจจะใช้รูปแบบการเรียนในสถาบันการศึกษา ใช้แนวทางการสอนเป็นสำคัญ แต่ในวัยผู้ใหญ่หรือวัยทำงาน อาจใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Delahaye (2005, p.7) และ Wart, Cayer and Cook, (1993, p.31) ที่กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (adult learning) หมายถึงรูปแบบการดำเนินกิจกรรมใช้ ในการอบรมหรือพัฒนา การเรียนรู้ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่นั้น มีความแตกต่างกัน ดังนั้นการอบรมและพัฒนานอกจากจะแทรกเนื้อหาสาระที่ต้องการอบรมแล้วสิ่งสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการกระตุ้นให้เกิดการ และแสดงความคิดเห็นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการอบรมและพัฒนาเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ การออกแบบกิจกรรมต้องใช้องค์ความรู้ รวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เพื่อให้เข้าใจถึงวิธีการเรียนรู้

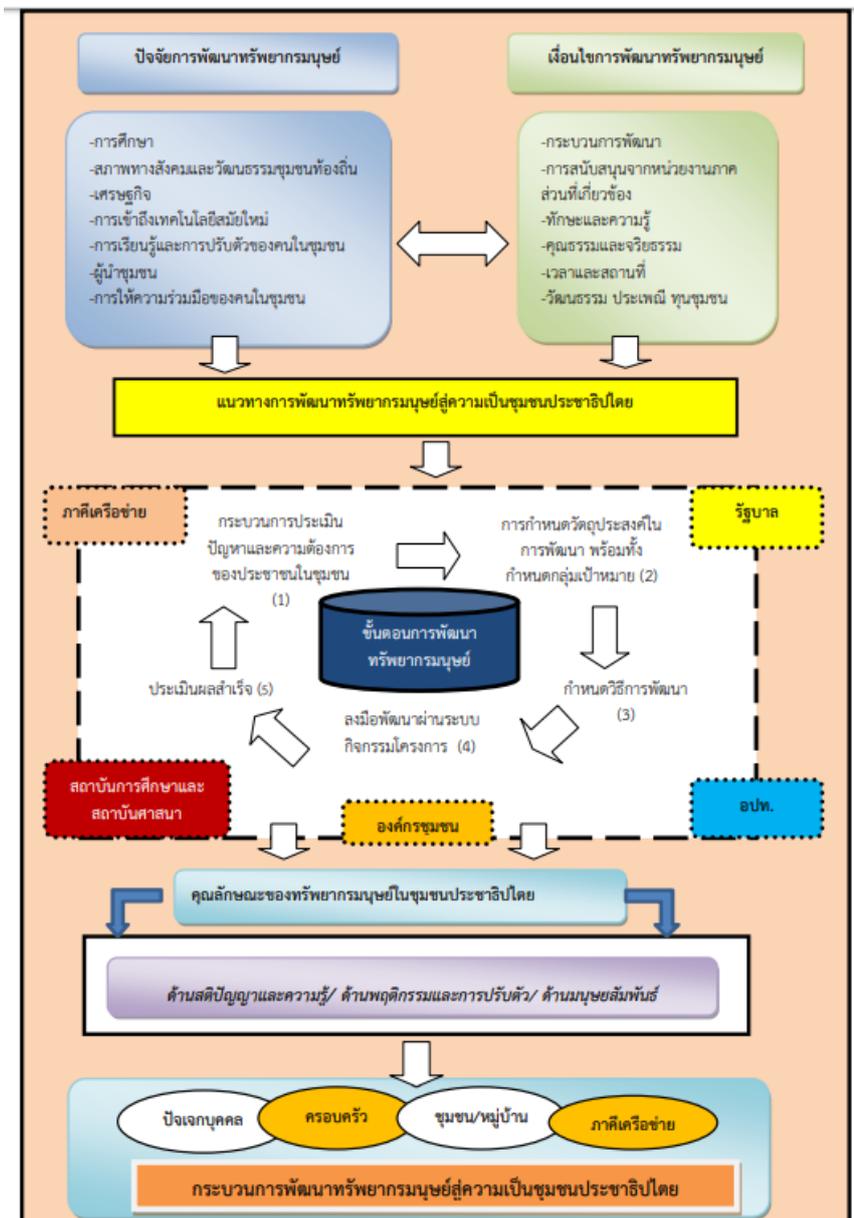
2) ระดับครอบครัว ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการอบรม สั่งสอน บุตรหลานให้เข้าใจหลักการประชาธิปไตย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับครอบครัว จึงเปรียบเสมือนโรงเรียน ที่ทำการสอนหลักการประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี สมาชิกของครอบครัวต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนในครอบครัว สามารถแสดงออกทางพฤติกรรม ความคิด และอารมณ์ได้อย่างอิสระ แต่ทั้งนี้ การแสดงออกย่อมต้องไม่กระทบต่อบุคคลสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในครอบครัว เหตุผลที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เพราะ ชุมชนประชาธิปไตยทั้ง 3 แห่ง มองว่าครอบครัวเป็นเสมือนโรงเรียนฝึกหัด และบ่มเพาะความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า สมาชิกของครอบครัวต้องทำหน้าที่ในการเลี้ยงดู อบรม และสั่งสอนให้บุตรหลานสามารถเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับชุมชนและสังคมได้อย่างมีความสุข สมาชิกของครอบครัวทุกคนต้องเปิดโอกาสให้บุตรหลานสามารถแสดงออกทางพฤติกรรม ความคิดเห็นการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างอิสระและสร้างสรรค์ อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อบุคคล ครอบครัวรวมถึงชุมชนในระยะสั้นและระยะยาว ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับแนวคิดของ Pace, Smith and Mills (1991 อ้างใน เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย, 2554, น.247) ที่กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะนำไปสู่ประโยชน์ส่วนรวมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

3) ระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเท่าเทียมกันและเสมอภาค ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันนำไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตย ชุมชนหรือหมู่บ้านต้องเป็นเวทีประชาธิปไตยที่แท้จริง ชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรชุมชนร่วมกันได้ เช่น ลานกิจกรรม สถานที่ออกกำลังกาย อาหารป่า เป็นต้น เหตุผลที่เป็นเช่นนี้เพราะ ชุมชนประชาธิปไตยทั้ง 3 แห่ง มองว่าชุมชนและบ้านเป็นสถานที่ในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิก สมาชิกกับสมาชิก ชุมชนกับเครือข่ายภายใน ชุมชนกับเครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นต้น โดยลักษณะความสัมพันธ์เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกันเพื่อให้กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีระบบของปกรณัม ปรียากร (2550) ที่มองว่า ทฤษฎีระบบ (system model) เป็นแนวทางหลักที่สามารถนำไปบูรณาการกับหลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้เพื่อช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางพฤติกรรมของบุคคลทั้งทางด้านทัศนคติ (attitude) ทักษะ (skill) ความรู้ (knowledge) เป็นต้น

4) ระดับภาคีเครือข่าย ต้องประสานความร่วมมือในรูปแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมและผลักดันชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามวิถีแห่งความเป็นชุมชนประชาธิปไตย อันถือเป็นการวางรากฐานเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย การพัฒนาในระดับภาคีเครือข่ายสะท้อนให้เห็นถึงความเอาใจใส่ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนประชาธิปไตยอย่างจริงจัง ทั้งในรูปแบบของการส่งเสริมบทเรียน การศึกษาแหล่งความรู้ต้นแบบประชาธิปไตย การส่งสมาชิกของภาคีเครือข่ายไปศึกษาเรียนรู้ หลักการประชาธิปไตย ตลอดจนการพัฒนาในระดับนี้ อาจจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยตามโอกาสและสถานการณ์ทาง การเมือง เหตุที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เพราะ ชุมชนประชาธิปไตยทั้ง 3 แห่ง มองว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพ จำต้องสร้างรากฐานของชุมชนให้เข้มแข็งโดยอาศัยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายรูปแบบบูรณาการ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของรงค์ บุญสวยขวัญ (2557)

ที่ศึกษา ตัวชี้วัดการเมืองภาคพลเมืองในบริบทประชาธิปไตยไทย ผลการวิจัย พบว่า พลเมืองเป็นสถานภาพที่ผูกพันสัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ “บุคคลในรัฐประชาธิปไตยไทย” ที่มีลักษณะของ “รัฐแบบพหุนิยม” ซึ่งบุคคลเหล่านี้ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม การสังกัดกลุ่ม เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและคุณภาพทาง การเมืองที่ดี สมาชิกทุกคนจะมีความผูกพันกับกลุ่มและองค์ในฐานะเครื่องมือทางการเมือง ดังนั้น การเมืองภาคพลเมืองจึงเป็นการแสดงออกถึงสิทธิ์และอำนาจทางการเมืองของพลเมือง และการกระทำทางสังคมการเมืองของปัจเจกบุคคลผ่านกลุ่ม องค์กร ขบวนการทางสังคม เป็นกิจกรรมที่อาจจะมีลักษณะที่ได้ตอบอำนาจรัฐหรืออาจมีลักษณะให้การสนับสนุนและส่งเสริมอำนาจรัฐ

จากผลการวิจัย สามารถสรุปผลการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

ข้อค้นพบจากการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับฐานรากได้ดียิ่งขึ้น โดยกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย จำต้องอาศัยการพัฒนาตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน รวมถึงระดับเครือข่ายภายในและภายนอก ถือเป็น การเริ่มต้นที่ดี ในการวางรากฐานการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และสามารถบริหารจัดการตนเองภายในชุมชนได้ ในการวิจัยที่สอดแทรกกระบวนการวิจัยเข้าไปด้วยนั้น สามารถยกระดับคุณภาพการยอมรับความเป็นสมาชิกของชุมชนให้ได้ ดังนั้นชุมชนหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่ายและสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ควรมีการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ชุมชนประชาธิปไตยทั้งสามชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พื้นที่และกลุ่มเป้าหมายที่ผ่านกระบวนการวิจัยได้มีกระบวนการและแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนของตนเองได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ควรมีการขยายผลในเชิงกระบวนการสู่ชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการวิจัยท้องถิ่นให้กว้างขวางมากขึ้น โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อตรวจสอบความความถูกต้องในเชิงของปัจจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรืออีกกระบวนการหนึ่งใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้ชุมชนเป็นแกนหลัก โดยนักวิชาการ นักวิจัย และองค์กรภาครัฐทำหน้าที่ในการหนุนเสริมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นทางวิชาการให้กับงานวิจัยท้องถิ่น เนื่องจาก กระบวนการวิจัยเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของทุกคน การเรียนรู้ ตลอดชีวิตและการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การพัฒนาประชาธิปไตยให้มีความยั่งยืน และการพัฒนาคนในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องวางรากฐานการพัฒนา ให้เกิดขึ้นกับคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย เพื่อให้เขาเกิดการเรียนรู้และเข้าใจความหมายของประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวดที่ 4 หน้าที่ของรัฐ โดยรัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนประชาชนให้มีความอยู่ดี มีสุข ในด้านการศึกษา สุขภาพ ความปลอดภัย โครงสร้างพื้นฐาน ภูมิปัญญาชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมรวมถึงการส่งเสริมรักษาความมั่นคงแห่งรัฐเอาไว้ ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตย รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงควรมีแนวนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาชุมชนให้มีความชัดเจนสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

2) นโยบายการพัฒนาชุมชนประชาธิปไตย ภาคีรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องวางยุทธศาสตร์ การพัฒนาท้องถิ่นในแผนพัฒนาไว้ให้ชัดเจนว่าจะพัฒนาด้านใดบ้าง เพื่อให้ท้องถิ่น ชุมชน หมู่บ้านที่อยู่ภายใต้การปกครองได้รับประโยชน์สูงสุด สำหรับนโยบายด้านยุทธศาสตร์ การพัฒนาท้องถิ่นต้องเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ และร่วมเสนอแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น และชุมชนประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

- เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย. (2554). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงบูรณาการ: กุญแจสู่ความเป็นเลิศ. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 51(3), 239 - 257.
- เจษฎา นกน้อย. (2554). *แนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2557). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ทิพย์พพร ตันติสุนทร. (2558). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พี เพรส.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญทัน ดอกไธสง. (2552). *ประชาธิปไตยรากหญ้า*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- ปกรณ์ ปรียากร. (2550). *การวางแผนกลยุทธ์: แนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: เสมอธรรม.
- ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์. (2555). *การออกแบบการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2555). *วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน: กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบางและหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รงค์ บุญสวยขวัญ. (2557). *ตัวชี้วัดทางการเมืองภาคพลเมืองในบริบทประชาธิปไตยไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครศรีธรรมราช: เสือผินการพิมพ์.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2554, 3 มีนาคม). *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. มติชน, หน้า 6.
- วิเชียร อินทะสี. (2556). *พลวัตความเป็นประชาธิปไตยในเกาหลีใต้จากอำนาจนิยมสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่มั่นคง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2555). *องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทศวรรษหน้า*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- ศุภชัย คำขำ และวราวุฒิ มูลสิน. (2559). *การพัฒนาประชาธิปไตยโดยใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. สืบค้นจาก http://hs.pbnu.ac.th/phocadownloadpap/hs_magazine/2_2559/5.pdf.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุจิต ญุงการ. (2556). *การพัฒนาประชาธิปไตยระหว่างไทยกับประเทศอินโดนีเซีย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- เสกสรรค์ สนวา. (2562). *กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่ความเป็นชุมชนประชาธิปไตย*. (ปริญาปรัชญาดุสิตบัณฑิต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2556). *การเมืองของพลเมืองสู่สัทธิธรรมใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: คบไฟ.

- Delahaye, B.L. (2005). *Human Resource Development: Adult Learning and Knowledge Management* (2nd ed). Qld: John Wiley and Sons Australia, Ltd.
- Diamond, L. (1992). Economic Development and Democracy Reconsidered. *American Behavioral Scientist*. 35(4/5), 450 – 499.
- Heywood, A. (2004). *Political theory: An introduction* (3rd ed). New York: Palgrave Macmillan.
- Pye, L.W. (1966). *Aspect of Political Development*. Boston: Little Brown and Company.
- Wart, V.M., N. Cayer, and S. Cook. (1993). *Handbook of Training and Development for the Public Sector*. San Francisco: Jossey-Bas.